

KARŞILIKLAR VE MUHASEBE UYGULAMALARI

Uzman Azzem ÖZKAN*

GİRİŞ

Dönem kârının ve üretilen mamül maliyetinin doğru bir şekilde tespiti, mali tabloların güvenilir ve gerçeği yansıtacak şekilde düzenlenip raporlanması, varlıkların ve borçların gerçek değerleriyle gösterilmesi ve böylece muhasebenin temel kavramlarından olan sosyal sorumluluğun yerine getirilmesi için karşılık ayrılması, muhasebe uygulamalarında oldukça önemli bir yere sahiptir.

Karşılık ayrılması, muhasebenin temel kavramlarından dönemsellik, ihtiyatlılık ve sosyal sorumluluk kavramlarının bir gereği olarak ortaya çıkar. Zira, gerçeği yansıtmayan ve sosyal sorumluluğu içermeyen bir mali tablonun üçüncü kişiler açısından fazlaca bir anlamının olmadığı açıktır.

Bu çalışmada karşılıklar tüm yönleriyle ele alınmış olup, muhasebe teorisi, vergi hukuku, sermaye piyasası mevzuatı, Türk ticaret kanunu ve banka hukuku açısından incelenmiştir.

Ayrıca karşılık, yedek akçe ve borç kavramları incelemeye konu edilerek aralarındaki farklılıklar vurgulanmıştır.

Çalışmadaki karşılıklar, aktifle ilgili karşılıklar ve aktifle ilgisiz karşılıklar (borç ve gider karşılıkları) olmak üzere iki kısımda incelenmiştir.

I. KARŞILIKLAR

Gelecekte doğabilecek muhtemel yükümlülöklere karşı bir miktar fonun ayrılması anlamına gelen karşılığın muhasebe teorisinde, vergi hukukunda, sermaye piyasası mevzuatında, Türk Ticaret Kanununda ve banka mevzuatında ayrı ayrı tanımı yapılmıştır. Söz konusu kavramın hem muhasebe teorisindeki, hem de diğer kanun ve mevzuatlardaki açıklamaları aşağıda verilmiştir.

A. Muhasebe Teorisinde Karşılık

Muhasebe teorisindeki karşılık kavramı, kaynağını, muhasebenin temel ilkelelerinden olan "ihtiyatlılık" kavramından alır. Söz konusu kavramın Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'ndeki (MSUGT) açıklaması şu şekildedir:

* Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

"Bu kavram muhasebe olaylarında temkinli davranılması ve işletmenin karşılaşılabileceği risklerin gözönüne alınması gereğini ifade eder. Bu kavramın sonucu olarak, işletmeler, muhtemel giderleri ve zararları için karşılık ayırırlar, muhtemel gelir ve kârları için ise gerçekleşme dönemlerine kadar herhangi bir muhasebe işlemi yapmazlar. Ancak bu kavram gizli yedekler veya gereğinden fazla karşılık ayrılmasına gerekçe oluşturmaz" (MSUGT, 1992: 21447 RG).

İhtiyatlılıkla ilgili yapılan bir diğer açıklama; ihtiyatlılığın işletme faaliyetlerinde var olan belirsizlik ve risklerin yeterli bir şekilde gözönüne alınmasını sağlamak amacıyla, yapılan basiretli bir tepki olduğu şeklindedir (Akdoğan ve Aydın, 1987: 289).

Ayrıca MSUGT'de yer alan **bilanço ilkelerinin** açıklandığı kısımda, varlıklardaki değer düşüklüğünü göstermek için karşılık ayrılmasının zorunlu olduğu belirtilmiştir. Söz konusu ilke şu şekildedir (MSUGT, 1992: 21447 RG).

"Bilançoda varlıkları, bilanço tarihindeki gerçeğe uygun değerleriyle gösterebilmek için, varlıklardaki değer düşüklüklerini göstererek karşılıkların ayrılması **zorunludur**. Dönen varlıklar grubu içinde yer alan menkul kıymetler, alacaklar, stoklar ve diğer dönen varlıklar içindeki ilgili kalemler için yapılacak değerlendirme sonucu gerekli durumlara uygun **karşılıklar** ayrılır.

Bu ilke, duran varlıklar grubunda yer alan alacaklar, bağlı menkul kıymetler, iştirakler, bağlı ortaklıklar ve diğer duran varlıklardaki ilgili kalemler için de geçerlidir."

Muhasebe standartlarında yer alan karşılık kavramı ise 1 No.lu Türkiye Muhasebe Standardı'nın (TMS) 10. maddesinde, açıklanmıştır. Buna göre, finansal tabloların düzenlenmesine yön veren üç temel kavramın bulunduğunu ve bunlardan birinin de "ihtiyatlılık" kavramı olduğu belirtilmiştir. Kavramın tanımı incelendiğinde MSUGT'deki tanımla örtüşmektedir (TMUDES, 1987: 16).

Özetle, TMS-1'de mali tabloların düzenlenmesinde ve sunulmasında, uygun muhasebe politikalarının seçilmesi gerektiği ve bu politikalarından birinin de ihtiyatlılık kavramı olduğu belirtilerek, muhtemel gider ve zararlar için karşılık ayrılması gerektiği ifade edilmektedir.

Karşılık gideri aslında içinde bulunulan dönemi ilgilendiren, fakat gelecek dönemlerde ortaya çıkması beklenen bir gider olduğundan, **dönemsellik kavramını** da ilgilendirmektedir. Bu bakımdan karşılık ayrılmasını sadece ihtiyatlılık kavramının gereği olarak yapılan bir işlem olarak görmek, uygun bir yaklaşım değildir.

Netice itibarıyla muhasebe teorisindeki karşılık kavramı, ihtiyatlılık, tam açıklama ve dönemsellik kavramının bir gereği olarak, gelecekteki muhtemel zarar, ziyan ve tazminatlardan dolayı aktif değerlerde meydana gelebilecek bir değer azalışına karşı **temkinli** davranılması olarak ifade edilebilir¹.

B. Vergi Hukukunda Karşılık

Vergi hukukunda yer alan karşılık kavramı, Vergi Usul Kanunu'nun (VUK) 288. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu madde metni şu şekildedir:

"Hasıl olan veya husulü beklenen fakat miktarı katıyetle kestirilemeyen ve teşebbüs için bir borç mahiyeti arz eden belli bazı zararları karşılamak maksadıyla hesaben ayrılan meblağlara karşılık denir. Karşılıklar mukayyet değerleriyle pasifleştirilmek suretiyle değerlendirilir. Amortisman kayıtları hakkındaki özel hükümler mahfuzdur."

Madde hükmüne göre karşılık ayrılabilmesi için;

- a) Gerçekleşen veya gerçekleşmesi muhtemel olan bir zarar sözkonusu olmalıdır,
- b) Bu zarar işletme için borç niteliği taşımalıdır,
- c) Öz sermayeyi olumsuz olarak etkilemelidir, yani öz sermayeyi azaltmalıdır.

Yukarıda sayılan şartların meydana gelmesi halinde muhtemel zararları **karşılık** üzere karşılık ayrılabilir. Ayrılan karşılıklar mukayyet (kayıtlı) değerleri ile değerlendirilir.

Karşılıklarla ilgili temel prensiplere yer veren söz konusu 288. madde hükmüne dayanılarak -vergi kanunlarında başka bir hüküm olmaksızın- karşılık ayrılıp ayrılmayacağı tartışma konusudur. Birinci görüşe göre; 288. maddede yer alan tanım genel bir tanım olup, sadece bu maddeye dayanılarak karşılık ayrılması mümkün değildir. Karşılık ayrılabilmesi için, 288. maddeye ilave olarak, vergi kanunlarında ayrıca bir düzenleme yapılmış olması gerekir. Bu konudaki ikinci görüşe göre ise; sadece 288. maddeye dayanılarak muhtemel zarar, ziyan ve tazminatlar için karşılık ayrılması mümkündür. Günümüze kadar gelen yargı kararları ve idare uygulamaları dikkate alındığında, birinci görüşün ağır bastığı gözlenmektedir (Uzun, 1999: 34).

C. SPK Mevzuatında Karşılık

SPK'nın yayımlamış olduğu muhasebe standartlarının üçüncü maddesinde muhasebenin temel kavramları açıklanmıştır. Bu kavramlar işletmenin sürekliliği, dönemsellik, tutarlılık, ihtiyatlılık, tam açıklama, önemlilik, sosyal sorumluluk, tarafsızlık, özün önceliği, kişilik, para ölçüsü ve maliyet esası kavramlarıdır. İhtiyatlılığın açıklandığı standardın 9. maddesi şu şekildedir: "*İhtiyatlılık kavramı, işletmelerde durumun olduğundan daha iyi gösterilmesini engelleyen ve işletmeleri risk altına sokmayı önleyen muhafazakâr yaklaşım tarzlarını ifade eder. Bu kavramın sonucu olarak, işletmeler, muhtemel giderleri, zararları ve borçları için karşılık ayırırlar; muhtemel gelir ve kârları için ise herhangi bir muhasebe işlemi yapmazlar. Ancak, bu kavram gizli yedekler veya gereğinden fazla karşılıklar ayrılmasına gerekçe oluşturamaz.*" Açıklamadan da anlaşılacağı gibi, SPK'nın yayımlamış olduğu muhasebe standardındaki ihtiyatlılık kavramı, MSUGT'deki ihtiyatlılık kavramıyla örtüşmektedir. Dolayısıyla SPK'nın yayımlamış olduğu muhasebe standardında yer alan temel kavramlarla MSUGT'ndeki muhasebenin temel kavramları paralellik arz etmektedir.

D. Ticaret Hukukunda Karşılık

Ticaret hukuku açısından karşılık kavramı incelendiğinde diğer kanun ve mevzuatlarda olduğu gibi muhtemel zararlar sözkonusu olduğunda karşılık ayrılacağı yönündedir. Sözkonusu madde metni, ileride yerine getirilecek teslim veya tesellüm mükellefiyetlerinden veyahut bunlara benzer taahhütlerden doğması muhtemel zararlara karşılık olmak üzere bilanço'ya yedek akçe² konur şeklindedir (Tekinalp ve Çamoğlu, 1992: 222).

E. Bankalarda Karşılık

Bankalar açısından karşılık kavramının, mevduatlar için ayrılan mevduat munzam karşılığından ayrılması gerekir. Bankaların karşılık ayırması, daha çok tasfiye olunacak ve bunun ayrıntısı olan yasal takipteki alacaklar ya da değersiz alacaklar içindir. Değersiz alacaklar için ayrılan karşılıkların yedek akçelerden farkı, **firma ister kâr etsin ister etmesin** ayrılmış fonlar olmalarıdır (Parasız, 1994: 190).

Banka mevzuatına göre borçlusu ve miktarı belli olan alacaklara, ayrılan karşılığa **özel karşılık** denir. Zira, bu tür karşılıklar için kullanılacak hesap, banka tekdüzen hesap planında "**krediler özel karşılığı**" olarak yer almış ve açıklaması da bu yöndedir. **Muhtemel kredi riskleri için** ve geçmiş yıllar tecrübelerinden hareketle ayrılan (götürü usul) karşılığa ise **genel karşılık** denir. Banka tekdüzen hesap planında bu karşılığın adı "**krediler serbest karşılığı**"dır. Hesabın açıklaması "**bankaların, ileride muhtemel kredi riskleri için genel olarak ve herhangi bir işlemle doğrudan ilgili olmaksızın ayırdıkları genel karşılıkların kaydedilmesine özgü pasif nitelikli bir hesaptır**" şeklindedir³ Sözkonusu genel karşılığın MSUGT'deki benimsenen şekli **perakende satış yöntemine** göre karşılıktır⁴.

II. KARŞILIK, YEDEK AKÇE VE BORÇ KAVRAMLARI

Muhtemel gider ve zararları karşılamak üzere ayrılan karşılık, çok kere, yedek akçe ve borçlarla karıştırılır. Bu bakımdan karşılığın yedek akçe ve borçlardan farkını belirtmekte yarar vardır.

A. Karşılıklar ve Yedek Akçe

Her ikisi de kârı azaltan unsur olmalarına rağmen karşılıklar ve yedek akçeler birbirlerinden farklıdır. Bu farklılıkları şu şekilde belirtmek mümkündür (Küçükşavaş, 1998: 332; Göçmen, 1988: 33-38)

- Yedek akçeler işletmenin safi kârından ayrılan ve işletme sermayesinin yedekleri arasında yer alan öz sermayenin unsuru niteliğindedir. Karşılıklar ise pasif karakterli bir hesap olmalarına rağmen, daha ziyade değerini kaybeden varlıkların gerçek durumunu göstermek için ayrılan ya da işletme için bir borç niteliği taşıyan ve bu sebeple sermayeye girmeyen fonlardır.

- Karşılıklar işletmenin faaliyet sonuçlarını gerçeğe uygun olarak gösterebilmek için muhtemel zarar ve ziyanlar için ayrılır. Oysa yedekler öz sermayeyi güç-

lendirmek amacıyla kârdan ayrılır. Yani karşılıklar işletme kâr elde edip etmemesine bağlı olmaksızın ayrılırken, yedek akçelerin ayrılabilmesi için işletmenin mutlaka kâr elde etmesi gerekir.

- Karşılıklar menkul kıymet değer düşüklüğü karşılığı, şüpheli alacaklar karşılığı, stok değer düşüklüğü karşılığı gibi konusu belli olan ancak, miktarı belli olmayan, bir takım risk ve ihtimalleri gözönüne alarak ihtiyatlı olunması amacını güder. Yani karşılıklarda risk doğmuştur ve ilgili aktif kıymet değer kaybına uğramıştır. Oysa yedek akçeler ileride karşılaşılabilecek risklere karşı önlem niteliğinde olduklarından öz kaynakların bir unsuru olarak bilançoda yer alırlar. Her ikisinin de ortak özelliği ise meydana gelecek zararı karşılamalarıdır.

- Yedek akçelerin oranı ve tutarı belli olmasına rağmen, karşılık tutarının belirlenmesi objektif kriterler çerçevesinde yapılan tahminlere dayanır.

- Aktifle ilgili karşılıklar bilançoda aktif düzenleyici hesap olarak, ilgili aktif varlığın altında (-) olarak gösterilirken, yedek akçeler bilançonun pasifinde öz sermayenin bir unsuru olarak gösterilir.

- Aktifle ilgili olmayan borç ve gider karşılıkları, işletmenin tahmini borçlarını gösterdiklerinden işletme bilançosunun pasifinde kısa veya uzun vadeli yabancı kaynaklar olarak gösterilir.

- Yedek akçelerden kanuni yedek akçelerin ve statü yedeklerinin dışında kalan yedeklerin ayrılması genel kurul kararına bağlıdır ve ihtiyaridir. Oysa karşılıkların ayrılması ihtiyari değil bir zorunluluktur⁵.

- Yedek akçeler bilançonun pasifinde daha uzun süre kalırken, karşılıklar geçicidir. Zira zarar gerçekleştiğinde kayıtlardan çıkarılır.

-Karşılıklar ilgili olduğu dönemin bir maliyet veya gider unsuru iken, yedek akçeler işletme giderleri ile ilgili olmayıp, dönem kârından alıkonulmuş kârlardır.

B. Karşılıklar ve Borçlar

Borçlar işletmenin başka işletmelere veya diğer kişi ve kuruluşlara karşı olan yükümlülüklerini kapsayan bir kavram iken; karşılıklar, bazı değer azalışları ile işletmenin yükümlülüklerini içeren bir kavramdır. Bu yüzden değer azalış karşılıkları ilgili aktif kıymetin değerinden indirilir. Yükümlülük karşılıkları ise (kıdem tazminatı), borçlar arasında düşünülür. Bu yüzden net varlık veya öz varlığın belirlenmesinde karşılıkların da borçlar ile birlikte aktif toplamından düşülmesi gerekir (Göçmen, 1988: 36).

III. KARŞILIKLARIN HESAPLANMASI VE MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Karşılıkları öncelikle aktifle ilgili karşılıklar (varlık karşılıkları) ve aktifle ilgisiz karşılıklar (borç ve gider karşılıkları) olarak sınıflandırmakta yarar vardır.

A. Aktifle İlgili Karşılıklar ve Hesaplama Usulleri

Karşılıkların hesaplanmasında dikkat edilecek hususların başında hangi karşılığın ayrılması gerektiği vardır. Yani ayrılan karşılık hangi aktif kıymet içindir. Öncelikle bu hususa bakılması gerekir. Çünkü bu aktif kıymetlerin değerlendirilmesi esasları vergi kanunları, muhasebe standartları, MSUGT ve sermaye piyasası mevzuatında farklı olabilir. Bu bakımdan bilançonun aktifini ilgilendiren varlık kalemlerinin nasıl değerlendirileceği, dolayısıyla ayrılacak karşılığın miktarının nasıl belirleneceği, aktif kıymetin türüne göre belirlenecektir.

1. Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı

İşletmenin spekülatif amaçla elinde bulundurduğu, hisse senedi, tahvil gibi menkul kıymetlerde değer artışı veya azalışı sözkonusu olabilir. Menkul kıymetlerin piyasa fiyatı maliyet bedelinin altına düştüğü durumlarda muhasebenin "ihtiyatlılık", "dönemsellik" ve "tam açıklama kavramı" gereğince karşılık ayrılması zorunludur. Ayrıca SPK'nın yayımlanmış olduğu muhasebe standartlarınının 21. maddesindeki açıklama da bu yöndedir. TTK'nun 462. maddesi açıklaması da menkul kıymetlerin borsa rayici ile değerlendirilmesi yönündedir. Fakat vergi usul kanunu bu kıymetlerin alış bedeliyle değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir(VUK.m.279). Bu bakımdan ayrılan karşılık tutarının vergi kanunları bakımından kanunen kabul edilmeyen gider olarak nazım hesaplarda izlenmesi ve dönemin vergi matrahına ilave edilmesi gerekir.

Örnek: Bir işletmenin elinde maliyet bedeli 5.000.000 TL olan 50 adet hisse senedi vardır. Dönem sonunda bu hisse senedinin borsadaki değeri 4.000.000 TL'ye düşmüştür. Bu durumda yapılacak hesaplamalar ve muhasebe kayıtları şöyle olacaktır:

Maliyet bedeli	5.000.000 TL
Borsa Rayici	4.000.000 TL
Değer Kaybı	1.000.000 TL
Toplam Değer Kaybı (1000.000x50)	50.000.000 TL

654 KARŞILIK GIDERLERİ	50.000.000	
119 MEN. KIY. DEĞ. DÜŞ.KARŞ		50.000.000

Bu hisse senetleri ertesi yıl adedi 5.500.000 TL'den satıldığı durumda yevmiye kaydı şöyle olacaktır :

100 KASA HESABI	275.000.000	
119 MEN. KIY. DEĞ. DÜŞ. KARŞ.	50.000.000	
110 HİSSE SENETLERİ		250.000.000
644 KON. KALMAYAN KARŞ.		50.000.000
645 MENKUL KIY. SATIŞ KÂRI		25.000.000

Vergi usul kanunu hükümlerine göre kanunen kabul edilmeyen gider niteliğinde olan ve ayrıldığı yıl vergi matrahına ilave olunan menkul kıymet değer düşüklüğü karşılığı, izleyen dönemlerde menkul kıymetin satılması veya değerinin yükselmesi sebebiyle iptal edilmesi durumunda ilgili dönemin vergi matrahından indirilmesi gerektiği unutulmamalıdır.

2. Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı

MSUGT'ne göre ticari alacaklar işletmenin ticari ilişkisi nedeniyle ortaya çıkan tüm senetli ve senetsiz alacakları kapsar. Dolayısıyla şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için alacağın ticari alacak olması yeterlidir. Yani senetli ya da senetsiz olmasına bakılmaksızın alacağın şüpheli hale gelmesi durumunda karşılık ayrılması gerekir. Bir alacağın şüpheli hale geldiğinin göstergeleri ise şunlardır:

- Alacağın dava veya icra safhasına gelmiş olması,
- Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş veya dava ve icra takibine değemeyecek derecede küçük olmasıdır.

Bir ticari alacağa karşılık ayrılabilmesi için sözkonusu alacak ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesiyle ilgili olmalıdır. Alacak teminata bağlı ise karşılık ayrılamaz. Fakat alacak teminatlı olmasına rağmen teminat yetersiz ise eksik kalan kısma karşılık ayrılabilir. Bunun dışında şüpheli alacağa karşılık ayıracak işletmenin bilanço usulüne göre defter tutan bir işletme olması gerekir⁶. Karşılık ayrılan alacak daha sonra tahsil edildiğinde "konusu kalmayan karşılık" olarak gelir yazılmalıdır. Konkordato talep edilen alacaklar için ise herhangi bir karşılık ayrılmaz (Yılmaz, 1997: 375-377).

Maliye Bakanlığı kamu idare ve müessesesinden olan alacakların tahsil edilememesinin mümkün olmadığı düşüncesiyle kamudan olan alacağa, karşılık ayrılamayacağı yönünde özge vermiştir. Ayrıca hatır senedine ve haciz işlemi uygulanan alacaklara da karşılık ayrılmamaktadır. Alacağa haciz uygulaması, alacağın teminata bağlandığı anlamına geleceğinden hacizli alacaklara karşılık ayrılması mümkün değildir. Adi ortaklıktan olan bir alacağa karşılık ayrılabilmesi için ise, her bir ortak için ayrı ayrı takibat yapılmış ve alacağın tahsil edilememiş olması gerekir. Kolektif şirketten olan alacaklar için de şirket ve ortakları hakkında takibata geçilmiş ve sonuç alınamamış olmalıdır (Ergülen ve Erdem, 1988:449-450).

Muhasebenin dönemsellik ilkesi ve vergi hukukunun hesap dönemi kavramı açısından her hesap döneminin geliri ayrı ayrı vergilenir. Yani her dönemin faaliyet sonuçları diğer dönemlerden bağımsız olarak saptanır. Dönemsellik ilkesi gereğince, alacak hangi dönemde şüpheli hale geldiyse ancak o dönemde şüpheli alacak karşılığı ayrılabilir. Mükellef ilgili yılda şüpheli alacağa karşılık ayırıp ayırmamakta serbesttir. Ancak ilgili yılda karşılık ayırmadığı takdirde amortisman ayırma uygulamasında olduğu gibi müteakip yıllarda ayıramaz (Çetin, 1997: 67-68).

Şüpheli duruma düşen alacaklar öncelikle ilgili bulunduğu alacak hesabından çıkarılıp 128 Şüpheli Ticari Alacaklar Hesabına alınmalı ve daha sonra objektif kriterlere göre karşılık ayrılmalıdır.

Ayrılacak karşılığın miktarı hususunda genelde iki yaklaşım sözkonusu olup bunlar aşağıda açıklanmıştır (Yıldız, 1995: 106-108).

a. Bütün Alacak Hesaplarının Tek Tek İncelenmesi Usulü

Bu usulde, her hesap dönemi sonunda bütün alacak hesapları tek tek değerlemeye tabi tutulur. Belirli kişi ve kurumlara ait alacaklar gözden geçirilerek tahsil edilip edilemeyeceği belirlenir. Tahsil edilemeyecek alacak tutarı belirlenirken şu şekilde bir sıra izlenir (Yıldız, 1995: 107):

- Hesabın yürürlükte bulunduğu sürenin uzunluğu,
- Alıcının taahhütlerini yerine getirmedeki titizliği,
- İncelenen hesapla ilgili olarak alıcının geçmişteki davranışları,
- Alıcının kredi durumu hakkında elde edilebilen bilgiler,
- Alıcının mali durumu.

Yapılan bu incelemelerden sonra tahsil edilemeyeceği anlaşılan alacaklar toplanarak, dönemin şüpheli alacakları için ayrılması ve alacaklar toplamından indirilmesi gereken karşılık tutarı tespit edilmiş olur.

b. Alacak Hesapları Toplamının Genel Bir Değerlemesinin Yapılması Usulü: Perakende Satış Yöntemi

Yukarıda açıklanan hesapları tek tek değerlendirme usulü bina yapımı, teçhizat imalatı, inşaat ve taahhüt işleri yapan ve alacak hesapları sayısının az, hesap kalıntısı tutarının fazla olduğu işletmelerde oldukça uygun bir yöntemdir. Fakat alacak çeşidinin fazla fakat tutarının az olduğu durumlarda bu yöntem uygun değildir. Çünkü çok sayıda ve önemsiz kalıntılı alacaklar için çok zaman alan bir usuldür. Dolayısıyla bu tür işletmeler alacaklarını değerlendirirken farklı bir yöntem izlemelidir.

Alacak çeşidi çok fakat kalıntısı az olan daha ziyade perakende satışla uğraşan işletmelerin uygulayacakları değersiz alacak belirleme politikası olarak, **perakende satış yöntemi** veya diğer bir adıyla alacak tutarları toplamının genel bir değerlemesi yöntemi daha uygundur.

Kalıntı alacak çeşidiyle ilgili çok sayıda alıcılarla ilişkide bulunan işletmelerde, tahsil edilemeyecek alacaklardan doğan zararın tespit edilebilmesi için genel oranlama yöntemleri geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden en çok kullanılanı şu şekildedir (Yıldız, 1995:108) :

$$\text{Şüpheli Alacaklar İçin Uygun Oran} = \frac{\text{Tahsil Edilemeyen Alacaklar}}{\text{Toplam Kredili Satışlar}}$$

Formülle bulunan oranla dönemin kredili satışları çarpılmakta ve şüpheli alacaklar belirlenmektedir. Konunun daha iyi anlaşılması bakımından şu şekilde bir örnek vermek yararlı olacaktır.

Örnek: ABC işletmesinin geçmiş iki hesap dönemine ait kredili satışları ve bu satışlardan tahsil edilemeyen alacakları aşağıdaki şekildedir. 1999 yılı mal satışından doğan alacakları ise 1.200.000.000 liradır :

Yıllar	Kredili Satışlar	Tahsil Edilemeyen Alacaklar
1997	200.000.000	80.000.000
1998	450.000.000	115.000.000
Toplam	650.000.000	195.000.000

Yukarıdaki formül uygulanarak ilgili yılın şüpheli alacak karşılığı şu şekilde hesaplanabilir :

$$\text{Şüpheli Alacaklar İçin Uygulanan Oran} = \frac{80.000.000 + 115.000.000}{200.000.000 + 450.000.000} = 0.30$$

1999 yılı için ayrılacak şüpheli alacak karşılığı = 1.200.000.000 x 0.30=360.000.000

Bu hesaplama göre işletmenin 1999 yılı alacaklarından 360.000.000 TL şüpheli alacaklar hesabına ve bu kadar da karşılık giderleri hesabına kayıt yapması gerekmektedir. Karşılık ayırmayla ilgili muhasebe kaydı şöyle olacaktır :

654 KARŞILIK GİDERLERİ	360.000.000	
129 ŞÜP. TİC. ALACAKLAR KARŞ.		360.000.000

Burada şu hususu hatırlatmakta yarar vardır: Perakende satış yöntemi kullanılarak şüpheli alacak karşılığı ayrılması durumunda, hangi borçluların borcunu ödeyemeyeceği isim ve unvana göre kesin olarak bilinemeyeceğinden; Alıcılar Hesabından şüpheli ticari alacaklar hesabına virman yapılmaz. Ayrıca perakende satış

yönteminin kullanılması durumunda ayrılan karşılıklar VUK hükümlerine göre gider olarak kabul edilmez (Yıldız, 1995: 111).

3. Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı

MSUGT'de yer alan **maliyet esas**ı kavramı nakit ve alacaklar dışındaki varlıkların muhasebeleştirilmesinde elde edilme maliyetinin esas alınması gereğini ifade eder. MSUGT'ne göre stoklara karşılık ayrılabilmesi için varlığın yangın, deprem, su baskını gibi doğal afetler ve bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak, teknolojik gelişmeler ve moda değişiklikleri nedeniyle stokların fiziki ve ekonomik değerlerinde önemli azalışların ortaya çıkması ve bunların dışında diğer nedenlerle stokların piyasa fiyatlarında düşmelerin meydana gelmesi dolayısıyla kayıpları karşılamak üzere karşılık ayrılacağı ifade edilmektedir⁷.

Vergi Usul Kanunu'nda ise iki tür değer düşüklüğünden bahsedilmektedir. Bunlardan biri VUK 274. maddesine göre ortaya çıkan değer düşüklüğü, diğeri ise VUK'nun 278. maddesine göre ortaya çıkan değer düşüklüğüdür. Söz konusu maddelere ilişkin açıklamaları şu şekilde özetlemek mümkündür:

274. madde hükmüne göre, emtianın maliyet bedeline kıyasla değerlendirme günündeki satış bedelleri %10 ve daha fazla düşüklük gösterdiği hallerde maliyet bedeli yerine emsal bedeli ile değerlendirme yapılmasına imkan tanınmaktadır. Buradaki açıklamadan anlaşılması gereken, işletme stoklarında bulunan malın moda, teknolojik sebepler, rekabetten veya ekonomik konjonktürden kaynaklanmış ve malın satış fiyatı, maliyet bedelinin %10 ve daha fazla düşüklük göstermesi durumunda bu madde hükmüne göre emsal bedeli ile değerlendirilecek ve aradaki fark kadar karşılık ayrılacaktır.

278. madde hükmü işletmeye dahil malların değerindeki düşüklüğün yangın, deprem, su basması gibi doğal afetler sebebiyle veya bozulmak, çürümek, kırılmak, çatlamak, paslanmak gibi sebeplerle ortaya çıkması durumunda maliyet bedeli yerine emsal bedeliyle değerlendirilebileceğine imkan vermektedir. Bu madde hükmüne göre değer düşüklüğünden söz edebilmek için malda fiziki bir yıpranma meydana getirmelidir. Böyle hallerde maliyet bedeli yerine emsal bedeli esas alınarak değerlendirme yapıp ortaya çıkan zarar kadar karşılık ayrılabilir.

Ayrıca, değer kayıpları için karşılık ayrılabilmesi için değer kaybının kısmi olması gerekir, kıymetin tamamıyla kaybolması halinde karşılık ayrılması mümkün değildir (Öngen, 1998: 148).

Özetle, 274. maddeye göre karşılık ayrılabilmesi için emtada fiziki bir yıpranma, aşınma, bozulma söz konusu değil, fakat, ekonomik konjonktürden, moda-dan veya başka sebeplerden dolayı satış fiyatının maliyet bedelinin %10 ve daha yukarı miktarda düşmüş olması gerekir. Ancak 278. maddeye göre karşılık ayrılabilmesi için, emtada fiziki bir bozulma meydana gelmeli ve bunun sonucu olarak değerinde bir azalma meydana gelmelidir. Bu durumda maliyet bedeli yerine emsal bedeli esas alınarak değerlendirme yapılabilir ve karşılık ayrılabilir. VUK'nun yukarıda açıklanan her iki maddesine göre de (274, 278) ayrılan karşılık kanunen kabul edilen gider niteliğindedir.

Değer düşüklüğü karşılığı ayrılan stok kaleminin işletmede kullanılması veya satılması durumunda ayrılan karşılığın **konusu kalmayan karşılık** hesabına alınarak düzeltme yapılması gerekir.

İşletmede mevcut olan bir varlığın, çalınma, kaybolma gibi nedenlerle işletme varlıkları arasından yok olması durumunda VUK hükümlerine göre ayrılan karşılığın kanunen kabul edilmeyen gider olarak mütalaa edilmesi gerekir (Koyuncu, 1997: 77). Ayrıca kaybolan malların sigortalı olması durumunda, sigorta şirketi tarafından tazmin edilemeyen kısmın kanunen kabul edilmeyen gider olarak kabul edilmesi gerekmektedir (Yılmaz, 1997: 145).

İşletmeden özel amaçla çekilen veya işletme sahibinin eş ve çocukları tarafından işletmeden çekilen mallar emsal bedeli ile değerlemesi gerekmektedir. Dolayısıyla yüksek maliyet bedelinin üzerinde emsal bedeli olan malların işletmeden çekilmesi durumunda aradaki farkın VUK hükümlerine göre gelir olarak hesaplara kaydedilmesi gerekecektir.

4. Bağlı Menkul Kıymetler Değer Düşüklüğü Karşılığı

Asgari yüzdeleri taşımadığı için iştirakler hesabında izlenemeyen, ancak uzun bir süre elde tutulması amaçlanan hisse senetleri ve bunların dışında kalan kısa vadede paraya dönüşme niteliği olmadığı için elde tutulan menkul kıymetlerin borsa veya piyasa değerlerinde önemli ölçüde ya da sürekli olarak değer azalması olduğu tespit edildiğinde ortaya çıkacak zararların karşılanması amacıyla ayrılması gereken karşılıklardır (Uzun, 1999: 43).

Söz konusu menkul kıymetlerdeki değer düşüklüğünün de VUK hükümlerine göre kanunen kabul edilen bir gider sayılmayacağı unutulmamalıdır.

5. Diğer Dönen Varlık Karşılıkları

Yıl sonunda ilgili kesin hesaplarına aktarılması mümkün olmayan, kasa, stok ve maddi duran varlık **sayım noksanları tutarının, sayım fazlaları tutarının üstünde olması** halinde **fark kadar karşılık ayrılır**, bu karşılıklar diğer dönen varlık karşılıklarını oluşturur (Uzun, 1999: 43). Sayım ve tesellüm noksanlarının VUK hükümlerine göre kanunen kabul edilmeyen bir gider olduğu unutulmamalıdır.

6. İştirakler Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı

MSUGT'ne göre işletmenin doğrudan veya dolaylı olarak diğer şirketlerin yönetimine ve ortaklık politikalarının belirlenmesine katılmak üzere edindiği hisse senetleri veya ortaklık payları olan iştirak paylarının borsa veya piyasa değerlerinde sürekli ya da önemli ölçüde meydana gelen değer düşüklükleri için ayrılan karşılıktır (Uzun, 1999: 43). Söz konusu karşılığın da menkul kıymet değer düşüklüğü karşılığında olduğu gibi VUK hükümlerine göre kanunen kabul edilmeyen gider olması gerekmektedir. İştirakleri değerlemeyle ilgili SPK (Seri: XI, No: 14 sayılı Tebliğ ile değişik Madde 29), Türkiye Muhasebe Standartları ve Uluslararası Muhasebe

Standartlarında farklı yaklaşımlar vardır. Sözkonusu yaklaşımlar ayrı bir çalışmayı gerektirdiğinden burada kapsama alınmamıştır⁸.

7. Bağlı Ortaklıklar Sermaye Payları Değer Düşüklüğü Karşılığı

MSUGT'ne göre şirketin doğrudan veya dolaylı olarak en az %50 oranında oy hakkına veya en az bu oranda yönetim çoğunluğunu seçme hakkına sahip olduğu iştiraklerin sermaye paylarının borsa veya piyasa değerlerinde sürekli ya da önemli ölçüde meydana gelen değer düşüklükleri için ayrılan karşılıktır. Sözkonusu karşılık SPK mevzuatı ve Uluslararası muhasebe standartları açısından bir zorunluluk iken ülkemiz vergi yasaları açısından kanunen kabul edilmeyen bir gider niteliğindedir.

8. Diğer Mali Duran Varlık Karşılıkları

Bağlı menkul kıymetler, iştirakler ve bağlı ortaklıklar dışında kalan diğer mali duran varlıklara sahip olan bir işletmenin, sözkonusu varlıkların borsa veya piyasa değerlerinde meydana gelen sürekli ve önemli ölçüdeki düşüklükler için ayrılan karşılıktır. Sözkonusu karşılıklar bir muhasebe tekniği olarak ayrılması MSUGT açısından ve SPK açısından zorunlu iken, menkul kıymetlerin alış bedeliyle değerlendirilmesi esas gereği VUK hükümlerine göre kanunen kabul edilen bir gider değildir.

B. Borç ve Gider Karşılıkları

Bilanço tarihinde belirgin olarak ortaya çıkan ancak tutarının ne olacağı önceden kesin olarak bilinmeyen veya tutarı bilinmekle birlikte ne zaman tahakkuk edeceği önceden bilinmeyen kısa vadeli borçlar ve giderler için ayrılan karşılıktır. Borç ve gider karşılıkları aktif düzenleyici hesap olmayıp, muhtemel borç niteliğindedir.

Aktifte yer alan varlıkların değer düşüklüğü karşılıkları ile sayım noksanları karşılıkları bu grupta değil, dönen ve duran varlık gruplarında yer alan karşılık hesaplarına alınır, bilançoda ilgili bulunduğu varlık hesabından bir indirim olarak gösterilerek raporlanır. Böylece sözkonusu varlıklar bilanço gününde net değerleri ile görülürler (Akdoğan ve Sevilengül, 1994: 326).

Borç ve gider karşılıkları bilanço günü itibarıyla nakden veya hesaben ödenecek aşamaya gelmemiş borçları içerir (Akdoğan ve Sevilengül, 1994, 326). Bu grupta yer alan karşılıklar aşağıda incelenmiştir.

1. Dönem Kârı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları

Dönem kârı üzerinden hesaplanan, gelir vergisi, kurumlar vergisi karşılıkları ile fon payları karşılıklarıdır. Sözkonusu karşılıklar dönemin kârı üzerinden hesaplanan vergi karşılığı niteliğinde olup, bilançonun pasifinde bir borç olarak gözükür.

2. Dönem Kârının Peşin Ödenen Vergi ve Diğer Yükümlülükleri

Dönem kârının peşin ödenen vergi ve diğer yükümlülükleri, daha ziyade pasifte yer alan borç ve gider karşılıklarının bir düzenleyicisi niteliğindedir. Vergi kanunları gereğince gelecek yıl vergilerinden mahsup edilmek üzere peşin ödenen vergiler, dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılıklarından bir indirim olarak yer alır ve böylece dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülükleri **net** değerleriyle gösterilmesi sağlanır.

Yukarıda açıklanan dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılıkları ile dönem kârının peşin ödenen vergi ve diğer yükümlülüklerini bir örnek yardımıyla açıklamak yararlı olacaktır.

Örnek: İşletme 1998 takvim yılında 1.000.000 TL kâr elde etmiştir. Söz konusu dönemde geçici vergi olarak ödediği tutar ise 250.000 TL'dir. %30 vergi ve verginin %10'u fon payı olduğu varsayımına göre yapılacak hesaplamalar ve muhasebe kaydı şöyle olacaktır:

Dönem Kârı	1.000.000 TL
Kurumlar Vergisi	300.000 TL
Fon Payı	30.000 TL
Peşin Ödenen Vergiler	250.000 TL
Peşin Ödenen Fon Payı	25.000 TL
Ödenecek Vergi	50.000 TL
Ödenecek Fon Payı	5.000 TL

Yukarıdaki işlemlere ilişkin muhasebe kaydı şu şekilde olacaktır.

691 DÖNEM KÂRI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIKLARI	330.000	
370 DÖNEM KÂRI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIKLARI		330.000
690 DÖNEM KÂRI	1.000.000	
691 DÖNEM KÂRI VERGİ VE DİĞER YASAL YÜKÜMLÜLÜK KARŞILIKLARI		330.000
692 DÖNEM NET KÂRI/ZARARI		670.000
371 PEŞİN ÖDENEN VERGİ VE FONLAR	275.000	
193 PEŞİN ÖDENEN VERGİ VE FONLAR		275.000

Dönem sonu bilançosunda dönem kârı vergi ve diğer yasal yükümlülük karşılıkları ile dönem kârının peşin ödenen vergi ve diğer yükümlülüklerinin bilançoadaki görünümü şöyle olacaktır.

Dönem Kârı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları	330.000
(-)Dönem Kârının Peşin Ödenen Vergi ve Diğer Yükümlülükleri	(275.000)
Ödenecek Vergi ve Fonlar	55.000

Bilançodaki görünümünden de anlaşılacağı üzere "Dönem Kârı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları" bir borç karşılığı iken, "Dönem Kârının Peşin Ödenen Vergi ve Diğer Yükümlülükleri" pasif düzenleyici bir hesap niteliğindedir. Yani Dönem Kârı Vergi ve Diğer Yasal Yükümlülük Karşılıkları'nı düzeltmektedir. Bu bakımdan bu hesapta yer alan tutarı bir borç ya da gider karşılığı olarak görmek uygun değildir.

3. Kıdem Tazminatı Karşılığı

İşletme tarafından ödeneceği tahmin edilen kıdem tazminatları için ayrılan karşılıktır. Kıdem tazminatı karşılığı, VUK hükümlerine göre bir gider olarak kabul edilmemekte, ancak fiilen ödendiği dönemde gider olarak kabul edilmektedir. MSUGT'ne göre kıdem tazminatının ayrılması isteğe bırakılmıştır. SPK mevzuatı açısından kıdem tazminatının ayrılması ise zorunluluk olup⁹, uzun vadeli kıdem tazminatları 472 no.lu hesapta, bir yıldan daha kısa sürede ödenecek kıdem tazminatları ise 372 no.lu hesapta izlenecektir.

Kıdem tazminatları da tıpkı vergi karşılıkları gibi, borç karşılığı niteliğindedir. Kıdem tazminatı, çalışan kişinin işletmedeki fonksiyonuna göre, fonksiyonel gider hesabına borç, kıdem tazminatı karşılığı hesabına da alacak kaydedilmesi gerekir.

Ayrılacak kıdem tazminatı tutarı iş kanununda tanımlanmıştır. Söz konusu kanun hükmüne göre her takvim yılı için 30 günlük ücret tutarında kıdem tazminatı ödenecektir ve bir yıldan artan süreler için de aynı oran üzerinden ödeme yapılacaktır. Ayrıca kıdem tazminatının tavan miktarının en yüksek devlet memuruna bir hizmet yılı için ödenecek azami emeklilik ikramiyesini geçmemesi gerekmektedir. 1.7.2000'den geçerli olan kıdem tazminatının tavanı 558.440.000 TL'dir.

4. Maliyet Giderleri Karşılığı

Bilindiği gibi muhasebe olayları sadece yıl sonlarında raporlanmamakta hıftalık, aylık, üç aylık ara dönemler halinde de raporlanabilmektedir. Ara dönemle ilgili bilgiler istenildiği zaman, fiili maliyetler yanıltıcı sonuçlar verebilmektedir. Bu yanıltıcı sonuçlar, "maliyetlerin yıl içinde dengesiz dağılımı" ve "faaliyet hacminin yıl boyunca dengesiz dağılımından" kaynaklanmaktadır (Civelek, 2000: 155). İşte yıl içindeki maliyetlerin dengesiz dağılımını ortadan kaldırmak açısından **karşılık** hesapları geliştirilmiştir. Tahmini maliyetleri, üretim maliyetine veya dönem giderine yüklemekte kullanılan hesaplardan biri de maliyet giderleri karşılığıdır. Dönem içinde götürü olarak maliyetlere yüklenen giderler, ilgili fonksiyon hesabının borcuna maliyet karşılığı giderleri hesabının alacağına kaydedilir.

MSUGT'de yer alan maliyet giderleri karşılığı hesabı, ilgili maliyet dönemine yüklenmesi gerektiği halde henüz nakden veya hesaben ödenecek aşamaya gelmemiş maliyet unsurlarının kaydedildiği bir yabancı kaynak hesabıdır (Akdoğan ve Sevilengül, 1994: 331). Aylık maliyetlerin belirlenmesinde, gelecek aylarda kesin

tahakkuk yapılacak giderler ile aylık maliyetlere pay verilmesinde, tamir-bakım, ikramiyeler, finansman giderleri v.b. giderlere ilişkin tahmini gider tutarları için bu hesap kullanılır.

Maliyet giderleri karşılığı hesabı, bir karşılık hesabı olmaktan öte, bir **yan-sıtma hesabı** fonksiyonunu üstlenir. Bu bakımdan dönem sonunda bakiye vermesi sözkonusu olmaz. Dolayısıyla bu hesap, sadece fiili maliyetlere göre kayıt yapan işletmeler tarafından kullanılmaz.

5. Diğer Borç ve Gider Karşılıkları

Bu grubun yukarıda belirlenen karşılıklar içinde yer almayan ve önemlilik kavramına göre de ayrı ayrı hesaplarda izlenmesi mümkün olmayan borç ve gider karşılıklarıdır. Uzun vadeli borç ve giderler için ayrılan karşılıklar ise 479 no.lu hesapta izlenir. Sözkonusu karşılıklar da vergi yasaları açısından kanunen kabul edilen bir gider niteliğinde değildir. Nitekim, vergi yasaları açısından kabul edilen karşılıklar sadece şüpheli alacaklar karşılığı ve stok değer düşüklüğü karşılığıdır.

Diğer borç ve gider karşılıklarına aşağıdaki karşılık türleri örnek gösterilebilir:

- Garantili Satış Karşılıkları
- Promosyon Karşılıkları
- Büyük Tamir ve Masraf Karşılıkları
- Dava Karşılıkları
- Bağıtlanmamış Toplu Sözleşme Karşılıkları
- Çevre Temizliği ve Bakım Karşılıkları

a. Garantili Satış Karşılıkları

Garantili satış karşılıkları, satılan malın kullanıcı hatası dışında, üretim hatasından veya gerekli kalitenin sağlanmamasından dolayı ortaya çıkabilecek zararların, satıcı işletme tarafından karşılanması için ihtiyatlılık ve dönemsellik kavramı gereği ayrılan karşılıklardır. Dolayısıyla bu tür karşılıklar "kalitesizliğin maliyeti" olarak da kabul edilebilir¹⁰. Garantili satış karşılıkları "satılan malın maliyeti", "satışlar" hesabı ya da "satış indirimleri" hesabından birine borç; "diğer borç ve gider karşılıkları" hesabına alacak kaydedilir.

Sözkonusu karşılıklar VUK açısından kabul edilen bir gider niteliğinde olmayıp, ayrıldığı yılın vergi matrahına ilave edilmesi gerekir. Satılan malların garanti kapsamında tamir edilmesi veya yenisinin verilmesi gibi durumlarda ise, gider gerçekleşmiş olacağından, daha önceden ayrılan karşılık gideri o yılın matrahından indirim olarak dikkate alınır. Matraha ilave ve indirimler "nazım hesaplar"da takip edilmelidir.

Konunun daha iyi anlaşılması bakımından bir örnek üzerinde çalışmak yararlı olacaktır:

Örnek :

Sattığı televizyonlara 3 yıl garanti veren X firmasının, 1999 yılı satışları toplamı 15 trilyon liradır. Söz konusu televizyonlara ait muhtemel garanti gideri olarak 15 milyar ayrılması kararlaştırılmıştır.

a) Karşılığın ayrılması

600 SATIŞLAR (621 SATILAN TİC. MAL MALİYETİ) (613 GARANTİLİ SATIŞ KARŞILIKLARI) 379 DİĞER BORÇ VE GİDER KARŞ.	15.000.000.000	15.000.000.000
--	----------------	----------------

b) Ayrılan karşılıklar kanunen kabul edilen gider olmadığı için nazım hesaplara alınması gerekir. Söz konusu nazım hesap kaydı şöyle olacaktır.

950 KANUNEN KABUL EDİLMİYEN GİD. 951 KANUNEN KAB. ED. GİD. KARŞ.	15.000.000.000	15.000.000.000
---	----------------	----------------

Nazım hesaplarda yer alan bu tutar yılın vergi matrahına ilave edilir. Ancak ertesi yıl gider gerçekleştiğinde matrahtan indirim olarak yer alır.

c) Varsayalım ki, satılan televizyonlardan bir kısmı bozuk çıkmış ve ertesi yıl 2 milyar lira harcama yapılmıştır. Bu durumda kayıt şöyle olacaktır.

379 DİĞER BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI 100 KASA	2.000.000.000	2.000.000.000
--	---------------	---------------

d) Nazım hesap kaydı

910 VERGİLENDİRİLMEMEYEN KAZANÇLAR 911 VERGİLENDİRİLMEMEYEN KAZANÇ KARŞILIKLARI	2.000.000.000	2.000.000.000
---	---------------	---------------

e) Üç yıllık garantili satış karşılığı 15 milyar lira ayrılmasına rağmen, gerçekleşen garanti gideri 11 milyar lira ise aradaki fark şöyle kaydedilecektir.

379 DİĞER BORÇ VE GİDER KARŞILIKLARI 671 ÖNCEKİ DÖNEM GELİR VE KARLARI ¹¹	4.000.000.000	4.000.000.000
--	---------------	---------------

f) Önceki dönemlerde ayrılan karşılık giderleri garanti harcamalarını telafi edecek kadar olmayabilir. Yani ayrılan karşılık gideri fiili karşılığı karşılamayabilir. Bu durumda aradaki fark "önceki dönem gider ve zararları" olarak kaydedilmelidir.

g) Ayrılan karşılık giderinin 15 milyar fakat fiili giderin 16 milyar olarak gerçekleştiğini varsayalım. Bu durumda yapılacak kayıt şöyle olacaktır.

379 DİĞER BORÇ VE GIDER KARŞILIKLARI	15.000.000.000	
681 ÖNCEKİ DÖNEM GIDER VE ZARARLARI	1.000.000.000	
100 KASA		16.000.000.000

b. Promosyon Karşılıkları

Promosyon karşılıklarının gider kabul edilip edilemeyeceği hususunda vergi kanunlarında herhangi bir açıklama mevcut değildir. Fakat Maliye Bakanlığı'nın vermiş olduğu bir muktezada hediye kampanyaları için de karşılık ayrılabilmesi kabul edilmiştir. Söz konusu muktezada promosyon kampanyasındaki amacın satışları artırmak, dolayısıyla işletmenin kazancını artırmak olduğu açıklanmış ve satışları artırmak amacıyla ücretsiz olarak verilen malların işletmeden çekilen mallar olarak değerlendirilmeyip, satışı artırmak için yapılan reklam harcaması olarak kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir (Sağlam, 1997: 78). Promosyon giderlerinin gelecek dönemlerde ortaya çıkması söz konusu olduğundan dönemsellik ilkesi ve ihtiyatlılık ilkesi gereği, şimdiden belirli bir miktar fonun ayrılması gerekir.

Örnek: X gazetesi 360 kupon biriktiren kişilere 1 adet bilgisayar vermeyi taahhüt etmektedir. Söz konusu gazetenin mevcut tirajı 60.000'dir. 360 Kupon biriktirene bir bilgisayar sözünün verilmesinden sonra, gazetenin tirajı 75.000'e çıkmıştır. Promosyon kampanyası 01.06.1999 tarihinde başlamış olup, bir yıl sürecektir. Gazete okuyanlara dağıtılacak bilgisayar miktarının 70.000 ve maliyetinin de 150.000.000 lira olması beklenmektedir. Bu durumda yapılacak hesap ve kayıt şöyle olacaktır.

Toplam promosyon gideri $70.000 \times 150.000.000 = 10.500.000.000.000$ TL

Döneme isabet eden promosyon gideri karşılığı $(10.500.000.000 \text{ TL} / 360) \times 210 = 6.125.000.000.000$ TL

760 PAZARLAMA SATIŞ VE DAĞ. GİD.	6.125.000.000.000	
379 DİĞER BORÇ VE GİD. KARŞ.		6.125.000.000.000

Bilindiği gibi karşılık, miktarı belli fakat ödenmesi kesin olmayan veya ödenmesi kesin fakat miktarı belli olmayan giderler için ayrılır. Burada ödenmesi kesin fakat miktarı tam olarak bilinmeyen bir durum söz konusudur. Bu bakımdan adı geçen giderler bu döneme aittirler. Nitekim bu dönemdeki satışların artmasının

nedeni promosyondan kaynaklanmaktadır. O bakımdan, bu dönemin pazarlama satış dağıtım giderlerini o kadar artırmak gerekmektedir¹².

c. Büyük Tamir ve Masraf Karşılığı

Özellikle imalat yapan fabrika binalarının sıva, çatı, duvar, boya gibi ihtiyaçlarının belirli aralıklarla giderilmesi gerekir. Çoğunlukla bu süre 3-5 yıldır. Ancak 3-5 yıl sonra meydana gelecek harcamanın sebebi, aslında önceki yıllardaki kullanımdan kaynaklanmaktadır. O bakımdan önceki yılların maliyetine yansıtılmak üzere, gelecek yıllardaki harcamalar için karşılık ayrılır. Bu tür karşılıklar büyük tamir ve masraf karşılığı olarak adlandırılır. Tutarlarının belirlenmesi ise kesin bir rakama dayanmayıp, tamamen tahminlerle oluşturulur.

Örnek: ABC üretim firmasının üç esas üretim yeri; iki yardımcı üretim yeri, pazarlama faaliyetlerinin yapıldığı satış departmanı ve ayrıca bir de idare binası vardır. Söz konusu yerlerin gelecek 3 yıl içinde çatıları değiştirilecek olup, toplam giderin ise 9 milyar olması beklenmektedir.

Üretim, yardımcı üretim, pazarlama ve yönetim bölümlerinin kapladığı alanları şöyledir:

Esas Üretim Yeri		Yardımcı Üretim Yerleri	
A Üretim Bölümü	110 m ²	A Yardımcı Üretim Yeri	70 m ²
B Üretim Bölümü	140 m ²	B Yardımcı Üretim Yeri	60 m ²
Pazarlama Bölümü	60 m ²	Yönetim Bölümü	60 m ²

Bölgümlere dağıtılacak büyük tamir ve bakım giderleri payı şöyle hesaplanacaktır.

Dağıtım Anahtarı Başına Maliyet= Toplam Gider/Toplam Alan

$$3.000.000.000^{13} / 500 = 6.000.000 \text{ TL m}^2$$

A Esas Üretim Yerine Yüklenecek Maliyet	110*6.000.000=660.000.000
A Üretim Yerine Yüklenecek Maliyet	140*6.000.000=840.000.000
A Yardımcı Üretim Yerine Yüklenecek Maliyet	70*6.000.000=420.000.000
B Yardımcı Üretim Yerine Yüklenecek Maliyet	60*6.000.000=360.000.000
Pazarlama Bölümüne Yüklenecek Maliyet	60*6.000.000=360.000.000
Yönetim Bölümüne Yüklenecek Maliyet	60*6.000.000=360.000.000

Tabloda yer alan bölümlere ait tutarların fonksiyonel gider hesaplarındaki muhasebeleştirilmesi şöyle olacaktır.

730 GENEL ÜRETİM GIDERLERİ	2.280.000.000	
760 PAZARLAMA SATIŞ VE DAĞITIM GİD.	360.000.000	
770 GENEL YÖNETİM GIDERLERİ	360.000.000	
379 DİĞER BORÇ VE GİD. KARŞ.		3.000.000.000

Büyük tamir ve bakım giderleri de vergi kanunları açısından kabul edilen bir gider değildir. O bakımdan yukarıdaki diğer borç ve gider karşılıklarında olduğu gibi, öncelikle nazım hesaplara kanunen kabul edilmeyen giderler olarak kayıt yapılmalı ve matraha ilave edilmelidir. Giderin gerçekleştiği dönemde ise "borç ve gider karşılıkları" kapatılmalı ve matrahtan indirilmek üzere yine nazım hesaplara alınmalıdır.

d. Dava Karşılıkları

İşletmenin herhangi bir sebeple dava aşamasına gelmiş yükümlülükleri sözkonusu olabilir. İşte dava aşamasındaki yükümlülüklerin yerine getirilmesi ihtimali varsa bu durumda dava ve icra karşılıkları adı altında bir karşılık ayrılabilir. Özellikle inşaat taahhüt işlerinde ortaya çıkan bu tür karşılıklar da diğer borç ve gider karşılıkları olarak muhasebeleştirilmeli ve nazım hesaplarda kanunen kabul edilmeyen giderler olarak kayıtlara alınmalıdır.

Şirket denetimlerinde devam eden davaların olması durumunda, sözkonusu davanın denetim raporuna yazılması önem arzeder.

e. Bağıtlanmamış Toplu Sözleşme Karşılıkları

Yıl içinde başlamasına rağmen, yıl sonunda henüz bağıtlanmamış toplu sözleşmeler sözkonusu olabilir. Gelecek yılda ödenecek toplu sözleşme farkları aslında bu döneme aittir. O bakımdan dönemsellik ilkesinin bir gereği olarak bu giderlerin dönem kayıtlarına alınması gerekir. Aksi takdirde gelecek yılların üretim maliyetleri suni olarak şişmiş ve üretim maliyetleri de gerçek dışı olacaktır. Oysa buradaki toplu sözleşme farkları döneme aittir ve dönemin üretim maliyetini etkilemesi gerekir. Birtakım olumsuzlukları ortadan kaldırmak amacıyla, bağıtlanmamış toplu sözleşme farkları için de karşılık ayrılması gerekir.

Örnek: Eylül 1999 döneminde başlayan toplu sözleşme görüşmeleri 31.12.2000 yılında henüz imzalanmamıştır. Şirkette 80 işçi çalışmakta olup, mevcut ücretleri 125.000.000 liradır. Sendikayla yapılan pazarlıklar sonucunda %60 zammı işletme kabul etmesine rağmen sendika %80 zamda direnmektedir. Bu durumda en az %60'lık tutarın ücretlere yansıtılarak üretim maliyetinin doğru tespit edilmesine ve dönemsellik ilkesine uyulmasına çalışılmalıdır. Bu durumda yapılacak hesaplama ve kayıt şöyle olacaktır.

Bu döneme ait olup gelecek dönemde ödenecek aylık zam farkı (kişi başına) $125.000.000 \times 0.6 = 75.000.000$ TL'dir¹⁴. O halde her ay yapılacak ücret farkı tahakkuku şöyle olacaktır.

Aylık toplam ödenecek zam farkı = $75.000.000 \times 80 \text{kişi} = 6.000.000.000$ TL

Hesaplanan bu 6 milyar lira zam farkının doğrudan üretimle ilgili olan kısmı "Direkt İşçilik Giderleri" hesabına; üretimle dolaylı ilgisi olan kısmı ise "Genel Üretim Giderleri" hesabına kaydedilecektir. Toplu sözleşme içinde yer alan ve işletmenin diğer fonksiyonlarında çalışan personele isabet eden zam farkları da ilgili olduğu fonksiyon hesabına kaydedilecektir.

720 DİREKT İŞÇİLİK GİDERLERİ		
730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ		
750 ARAŞTIRMA GELİŞTİRME GİDERLERİ	6.000.000.000	
760 PAZARLAMA SATIŞ VE DAĞITIM GİD.		
770 GENEL YÖNETİM İDERLERİ		
379 DİĞER BORÇ VE GİD. KARŞ.		6.000.000.000

f. Çevre Temizliği ve Bakım Karşılığı

Özellikle kimya sektöründe ve nükleer atıkların olduğu fabrikalarda bir kısım maddelerin bekletilip imha edilmesi gerekebilir. Bu maddelerin daha sonraki imha edilmelerinde katlanılan maliyet aslında önceki yıllara aittir. O bakımdan daha sonra ortaya çıkacak, ama, bu döneme ait giderler için de karşılık ayrılır. Karşılık ayrılmasında yukarıda açıklandığı gibi yine "diğer borç ve gider karşılıkları" hesabı kullanılır ve gerçekleştirildiğinde bu hesap kapatılır.

Örnek:

Daha sonraki yıllarda imha edilmek üzere depolanan nükleer atıkların imhası için 1.5 milyar karşılık ayrılmasına karar verilmiştir. Bu durumda ayrılacak karşılık tutarı şöyle muhasebeleştirilecektir :

730 GENEL ÜRETİM GİDERLERİ	1.500.000.000	
379 DİĞER BORÇ VE GİD. KARŞ.		1.500.000.000

Diğer karşılık giderlerinde olduğu gibi çevre temizliği ve bakım karşılığında da kanunen kabul edilmeyen giderler olarak nazım hesaplara alınır ve dönemin vergi matrahına ilave edilir. Giderler gerçekleştiği dönemde de vergi matrahından indirim olarak yer alır.

SONUÇ

Mali tabloların güvenilirliğini sağlamak, varlıkları ve borçları gerçek değerleriyle göstererek üçüncü kişilere sağlıklı bilgi ulaştırmak bakımından karşılıkların ayrılması, muhasebeleştirilmesi ve raporlanması muhasebenin sosyal sorumluluk ilkesi açısından oldukça önemli bir yere sahiptir.

Esasen muhasebe teorisi ve genel kabul görmüş muhasebe ilkeleri açısından karşılık ayrılması işletmenin gerçek durumunu yansıtmaması bakımından bir zorunluluk olarak kabul edilebilir. Ancak çoğu ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de vergi mevzuatının muhasebe uygulamalarını yönlendirdiği bilinen bir gerçektir. Vergi kanunlarının bir kısım karşılık giderlerini kabul etmemesi, işletme yöneticileri ve muhasebe uygulayıcıları açısından sorunlara sebep olabilmektedir. Vergi idaresi bazı giderlerde tahakkuk esasını bazılarında ise ödeme esasını kabul etmektedir. Bu durumun doğal sonucu olarak, bir kısım giderler tahakkuk etmesine rağmen muhasebe tekniği açısından gider yazılması gerekirken vergi yasaları açısından gider olarak kabul edilmemekte ve kanunen kabul edilmeyen giderler olarak dönemin kârına eklenmesi gerekmektedir. Böylelikle bu dönemi ilgilendiren ancak ileri bir tarihte ödenecek olan giderin vergisi şimdiden ödenmiş olmaktadır. Bu da işletmeleri bir takım finansman sıkıntısına sokmaktadır. Bu aksaklıkların giderilmesi için vergi idaresinin konuyla ilgili düzenlemeler yapması uygun olacaktır.

Netice itibariyle üçüncü kişilerin yanıltılmaması ve muhasebenin sosyal sorumluluğunun yerine getirilebilmesi için gerekli görülen tüm karşılıklar ayrılmalıdır. Fakat MSUGT'de de belirtildiği gibi, karşılıklar işletmenin kârını keyfi bir şekilde azaltmak veya bir döneme ait kârı diğer döneme aktarmak için kullanılmamalıdır.

YARARLANILAN KAYNAKLAR

- AKDOĞAN Nalan ve Hamdi AYDIN. **Muhasebe Teorileri**, G.Ü. Yayınları, Ankara 1987.
- AKDOĞAN, Nalan ve Orhan SEVİLENGÜL. **Tekdüzen Muhasebe Sistemi Uygulaması**, Ankara TÜRMOB Yayını, Ankara, 1994.
- Banka Tekdüzen Hesap Planı.
- CİVELEK, Muzaffer. **Maliyet Muhasebesi, Sorunlar, Sorular, Cevaplar**, 2. Baskı, Kayseri 2000.
- ÇETİN, M. Ali. "Şüpheli Alacak Karşılığı Hangi Dönemde Ayrılmalıdır", **Vergi Sorunları Dergisi**, Sayı 103, ss.64-69.
- ERGÜLEN, Güneri ve Hayrettin ERDEM. **Vergi Avantajları**, Yaklaşım Yayımcılık, Ankara, 1998.
- GÖÇMEN, Musa. Karşılıkların Muhasebe İlkeleri ve Mevzuat Açısından İncelenmesi, (Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü) Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1988.
- KOYUNCU, Mesut. "Değeri Düşen Malların Vergi Kanunları Karşısındaki Durumu", **Vergi Dünyası Dergisi**, Sayı:187; Mart 1997, ss.75-80.
- KÜÇÜKSAVAŞ, Nihat. **Genel Muhasebe İlkeler ve Uygulaması**, 7. Baskı, Beta Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1998.
- Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, **Resmi Gazete**, 26.12.1992, 21447.
- ÖNGEN, Safiye. "Değeri Düşen Mallarda Karşılık Ayrılması ve Muhasebeleştirilmesi", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl:6; Sayı:71, Kasım 1998, ss.147-150.
- PARASIZ, İlker. **Para Banka ve Finansal Piyasalar**, 5.Baskı, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa, 1994.
- SAĞLAM, Erdoğan. "Vergi Yasaları Açısından Karşılık Giderleri ve Muhasebeleştirilmesi", **Yaklaşım Dergisi**, Yıl:5; Sayı:49, Ocak 1997, ss.73-82.
- TEKİNALP Ünal ve Ersin ÇAMOĞLU, **Türk Ticaret Kanunu İle Sermaye Piyasası ve Kooperatifler Kanunu**, Beta Basım Yayım, İstanbul, 1992.
- TMUDESK. **Türkiye Muhasebe Standartları 1997**, TÜRMOB Yayınları, Ankara 1997.
- UZUN, Kemal. "Karşılıklar-Dönem Sonu İşlemleri", **Vergi Dünyası**, Ocak 1999, s.33-44.
- YILDIZ, A. Murat. "Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğine Göre Dönen Varlıklar İçin Ayrılacak Karşılıklar", **Vergi Sorunları Dergisi**, Kasım 1995, ss.103-117.
- YILMAZ, Kazım. **VUK, GVK, KVK VE KDVK Açısından Değerleme**, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayını, İstanbul 1997.

ÖZET

Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği, karşılık ayrılmasını ihtiyatlılık kavramının bir gereği olarak, muhtemel zarar, ziyan ve tazminatlar sonucu aktif değerlerde meydana gelecek azalışa karşı temkinli davranılması gerektiğini vurgulayarak karşılık ayrılmasının zorunlu olduğunu belirtmiştir. Bu tür karşılıklara menkul kıymet değer düşüklüğü karşılığı, şüpheli alacak karşılığı, stok değer düşüklüğü karşılığı gibi aktif kıymetleri ilgilendiren karşılıklar örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu karşılıklar çalışmada geniş ölçüde incelenmiştir.

Bilanço tarihinde belirgin olarak ortaya çıkan ancak tutarının ne olacağı önceden kesin olarak bilinmeyen veya tutarı bilinmekle birlikte, ne zaman tahakkuk edeceği bilinmeyen kısa vadeli borçlar ve giderler için de karşılık ayrılabilir. Bu karşılıklar aktif karşılığı olmayıp, borç ve gider karşılığıdır. Bu karşılıklara, işletmelerde en yaygın olarak kullanılan kıdem tazminatları karşılığı örnek olarak gösterilebilir. Aynı şekilde, dava karşılıkları, çevre temizlik karşılıkları, bağışlanmamış toplu sözleşme karşılıkları, garantili satış karşılıkları gibi... muhtemel borç ve gider niteliği olan karşılıklar da bu türdendir. Borç ve gider karşılıkları da çalışmada inceleme konusu yapılmıştır.

NOTLAR

- 1 İşletme varlıklarındaki değer azalışının nedenleri için bkz: Sedat ÜNALAN, **Envanter ve Bilanço**, Emek Matbaacılık Sanayii, Ankara 1982.
- 2 Buradaki yedek akçe kavramını karşılık olarak anlamak gerekir.
- 3 Banka Tekdüzen Hesap Planı, 180 ve 350 no.lu hesap açıklamaları.
- 4 Banka Muhasebesi hakkında bilgi için bkz: Orhan SEVİLENGÜL, **Banka Muhasebesi**, Gazi Kitabevi Yayını, Ankara, 1999.
- 5 MSUGT "Varlıklara İlişkin İlkeler" m.3.
- 6 İşletme hesabı esasına göre defter tutan işletmelerin değersiz alacakları, gider kaydedilmek suretiyle yok edilebilir.
- 7 MSUGT, "158 Stok Değer Düşüklüğü Karşılığı" hesabı açıklaması.
- 8 Bu konuda geniş bilgi için bkz: TMS-6, İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi Standardı; Aydın KARAPINAR, "İştiraklerin Değerlenmesi ve Özkaynak Yöntemi" **Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi**, Cilt: 1, Sayı: 2 Haziran 1999; Yüksel Koç YALKIN, "Türkiye Muhasebe Standardı – 6 İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesi", **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu IV**, İzmir SMMO Yayını 3-7 Kasım 1999, İzmir; Hüseyin GÜRER, "İştiraklerdeki Yatırımların Muhasebeleştirilmesinin (Özkaynak Yöntemi) Türkiye'deki Uygulaması", **Türkiye Muhasebe Standartları Sempozyumu IV**, İzmir SMMO Yayını 3-7 Kasım 1999, İzmir; Yunus KİSHALI, "Sermaye Piyasası Kurulu ve Tükdüzen Hesap Planına Göre Düzenlenen Temel Mali Tablolardaki Kavram Farklılıkları", **Muhasebe ve Finansman Dergisi-MUFAD**, Sayı:8, Ekim 2000.
- 9 SPK Muhasebe Standartları m.42.
- 10 Kalitesizliğin maliyetiyle ilgili geniş bilgi için bkz: Muzaffer CİVELEK, **Maliyet Muhasebesi – Sorunlar, Sorular, Cevaplar**- Kayseri 2000.
- 11 Burada alacaklı hesabın "konusu kalmayan" karşılık hesabı olmadığına dikkat edilmelidir. Zira, konusu kalmayan karşılık olabilmesi için aktif hesap karşılığı olması gerekir. Oysa buradaki karşılık aktif hesap karşılığı değil, borç ve gider karşılığıdır.
- 12 Verilecek promosyon gideri kadar satışları azaltan veya satılan malın maliyetini artıran muhasebe kayıtlarına da rastlamak mümkündür.
- 13 Beklenen büyük tamir ve masraf harcaması 9 milyar liradır. Buradaki rakam bir yıla isabet eden kısımdır.
- 14 Ücretten yapılan kesintiler ihmal edilmiştir.